

DOEN

Tips voor de praktijk

Zo leer je kinderen lezen en spellen in groep 3

Het lees- en spellingniveau van leerlingen in het regulier en speciaal onderwijs laat te wensen over. Zo heeft tussen de 10 en 15 procent van de leerlingen in het regulier onderwijs aan het einde van groep 3 een onvoldoende technisch leesniveau. In het speciaal onderwijs is dit percentage maar liefst 73 procent. De oorzaken van een onvoldoende technisch leesniveau zijn vooral het gevolg van tekorten in de instructie. Dit gegeven heeft drs. José Schraven en prof. dr. Anna Bosman ertoe aangezet om na te gaan welke prestaties er met de methodiek 'Zo leer je kinderen lezen en spellen' (ZLKLS) behaald kunnen worden in het speciaal basisonderwijs. Aan de hand van het onderzoek geven zij handreikingen.

Op de vakbeurs Remedial Touch (26 september jl.) in Utrecht presenteerden Schraven en Bosman het onderzoek naar de effectiviteit van ZLKLS. Zij vergeleken de ontwikkeling van het lezen en spellen bij startende lezers gedurende het schooljaar 2006-2007 van drie verschillende scholen voor speciaal basisonderwijs. Hieruit bleek dat leerlingen die hadden leren lezen en spellen met de methodiek ZLKLS een lees- en spellingniveau hadden bereikt dat niet onderdeed voor dat van leerlingen uit groep 3 van het regulier onderwijs. Meer dan driekwart van de leerlingen die geen ZLKLS hadden gehad, had aan het eind van het schooljaar een grote lees- en spellingachterstand opgelopen.

CONCRETE AANWIJZINGEN

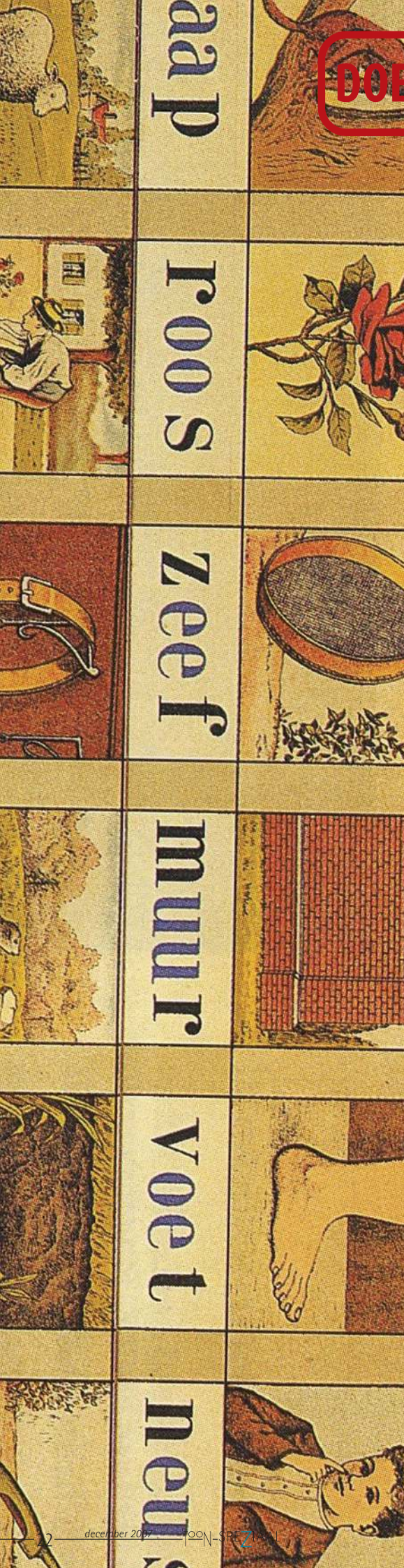
ZLKLS is een preventieve lees- en spellingmethodiek. Dat wil zeggen dat het hanteren van de methodiek in het regulier en speciaal onderwijs voorkomt dat leerlingen onnodige achterstanden in lezen en spellen oplopen. Hoewel de methodiek gebruikt kan worden om te remediëren, is het daar in eerste instantie niet voor bedoeld. Het is een sobere methodiek die bij iedere lees- en spellingmethode (zoals Veilig leren lezen, De leeslijn, Taaljournaal, Taal op Maat, etc.) gebruikt kan worden. Lezen en spellen gaat niet vanzelf. De leerlingen zijn hierbij sterk afhankelijk van kennis en vaardigheden van de leerkracht. ZLKLS geeft concrete aanwijzingen voor de dagelijkse instructies. De methodiek is niet zozeer iets nieuws. Oefeningen die vanuit de praktijk effectief bleken te zijn, zijn bij elkaar gezet. U zult allerlei bekende zaken meer of minder bewerkt terug zien. Bovendien wordt beschreven hoe de leerlingen leren lezen en spellen. Het verschaft ook informatie over de structuur van de Nederlandse taal. Dit alles om effectieve instructie te kunnen geven.

KLANKZUIVERE WOORDEN

In de klankzuivere periode, die loopt van het begin tot halverwege groep 3, leren leerlingen de letters lezen en schrijven en ze leren met de letters klankzuivere woorden en zinnen lezen en schrijven. Klankzuivere woorden zijn woorden waarvan de letter-klankopelingen eenduidig zijn, zoals kip en straat. In deze periode staan ook de hulp oefeningen visuele en auditieve discriminatie, en auditieve synthese en analyse centraal.

ZINGEND AANBIEDEN

In ZLKLS wordt de auditieve analyse (hakken) losgekoppeld van de auditieve synthese (plakken). Het voorkomt veel verwarring bij kinderen. Auditieve synthese is een hulp oefening voor het lezen. Om het vloeiend lezen te bevorderen (en spellend lezen te voorkomen) is het zingend of met verlengde klankwaarde aanbieden van de woorden aan te bevelen. Het woord raam wordt niet als r-aa-m aangeboden, maar (zingend) als rraaaaaammm, zonder pauzes tussen de klanken. Het is heel preventief als dit al vanaf de kleutergroepen zo gedaan wordt. In groep 3 wordt al snel overgegaan naar woorden met meerdere medeklinkers (dus van kip tot spreekt).

DOEN

Als opstap naar het daadwerkelijke lezen, is het van belang deze oefening samen met de leerlingen te doen, net voordat er gelezen wordt. Auditieve analyse is een hulp-oefening voor het schrijven of spellen van woorden: het in de juiste volgorde zeggen van de klanken (fonemen) van een woord. Deze oefening wordt eveneens in de kleutergroepen geoefend. Ook nu is het van belang dat er in groep 3 onmiddellijk geoefend wordt met woorden met meerdere medeklinkers achter elkaar. Als opstap naar het dagelijkse dictee is het van belang deze oefening samen met de leerlingen te doen, net voordat er geschreven wordt.

AANLEREN LETTERS

Elke letter wordt vanaf het begin van groep 3 zowel gelezen als geschreven. Met alle aangeleerde letters worden meteen betekenisvolle woorden gelezen. Als er een kapstokwoord wordt gebruikt dan is het belangrijk om eerst te zorgen dat alle individuele letters geleerd zijn alvorens het kapstokwoord gelezen en geschreven wordt. Op deze manier wordt radend lezen voorkomen. Zodra er meer letters geleerd zijn, worden zoveel mogelijk nieuwe combinaties gemaakt en wordt het lezen van meerdere medeklinkers achter elkaar aangemoedigd. Dus als alle letters uit de woorden ik, maan en roos gelezen kunnen worden, dan is het aan te bevelen naast de woorden maak, sik en rook, ook smaak, kroon en snik te oefenen.

KLANKGEBAAAR

Elke letter wordt aangeleerd met ondersteuning van een klankgebaar. Bij het oproepen van de klank bij het teken (lezen) en het teken bij de klank (spellen) is motorische ondersteuning door middel van klankgebaar zeer bevorderlijk. Elke letter (grafeem) kent een gebaar dat, indien mogelijk, op de vorm van de letter lijkt. Lange klanken worden overdreven lang uitgevoerd en korte klanken kort. Het klankgebaar wordt door de leerlingen met de linkerhand gemaakt. Zo kunnen de leerlingen tijdens het schrijven van de letter de hand op de tafel leggen en de richting afkijken van het boogje van de letter 'r' of het streepje van de 't', waarmee omkeringen worden voorkomen.

ORDENEN LETTERS EN KLANKEN

Bij het aanleren van de letters wordt elke letter onmiddellijk gecategoriseerd. Als er een medeklinker wordt geleerd dan wordt uitgelegd dat deze letter een medeklinker is en bij die groep hoort. Zo zijn er verder nog de lange klanken (aa, ee, oo, uu), korte klanken (a, e, i, o, u) en tweetekensklanken (ie, oe, eu, ui, au, ou, ei, ij). Deze kunnen het best gegroepeerd op een letterbord worden aangeboden. Deze ordening geeft de leerlingen houvast, vooral in de niet-klankzuivere periode wanneer het begrip van de lange en korte klanken belangrijk wordt om de regel van de open en gesloten lettergreep te kunnen begrijpen.

NIET-KLANKZUIVERE PERIODE

Deze periode start halverwege groep 3 nadat alle letters zijn aangeboden en geoefend en loopt feitelijk door tot groep 8. Nu komen woorden aan bod die niet uitsluitend door precieze verklanking gelezen kunnen worden. Denk aan het woord strooi. De leerlingen leren dat niet alle woorden uitgesproken worden zoals ze gedrukt staan, of geschreven worden zoals ze uitgesproken worden. In deze periode leren ze woordcategorieën die een overeenkomstige lees- en schrijfwijze hebben. In de meeste methodes worden de volgende woordcategorieën onderscheiden 'ng', 'nk', 'aai-ooi-oei', 'eeww', 'ieuw' '-d', en open en gesloten lettergreepwoorden, etc.

ORDENING EN DENKKADER

In ZLKLS wordt de ordening expliciet geleerd en ingeoeffend. Bij lezen wordt de naam aangeboden en kinderen krijgen een goed woordbeeld. Later worden de woorden bij spelling besproken en aangevuld met een denkgregel. Ze zijn door de expliciete benoeming bij lezen niet nieuw meer. Het indelen van woorden in woordcategorieën heeft een groot voordeel. Het leidt er namelijk toe dat er een ordening ontstaat. Door deze ordening ontwikkelen de leerlingen een denkkader waarmee ze ook woorden kunnen opschrijven die ze nog nooit gezien hebben, maar omdat ze de categorie kennen toch goed kunnen schrijven. Zo worden de 'nk'woorden de bankletterwoorden genoemd en de 'ng' de Chinese letterwoorden. Tevens kan er in veel gevallen een denkgregel bij worden aangeboden. Bijvoorbeeld bij de 'aai-ooi-oei' woorden zegt de leerkracht: Je hoort en 'j', maar je schrijft een 'i'.

DAGELIJKS OEFENEN

Behalve dat er dagelijks geoefend moet worden met lezen is het net zo belangrijk dat er dagelijks geoefend wordt met spellen. Met spellen bedoelen we dan ook uit het hoofd het gevraagde woord opschrijven ofwel het auditieve dictee. In ZLKLS is een kort auditief dictee een inoefenstrategie. Dit dictee keert dagelijks terug en is geen controledictee zoals in de meeste methodes. Dit blijkt een heel effectieve manier van werken te zijn, waardoor kinderen veel sneller moeilijkere woorden kunnen schrijven dan in de methode staat aangegeven. In de klankzuivere periode is het letterbord dat in de klas hangt vanaf de eerste dag omgedraaid tijdens het dictee, zodat de leerlingen de letters (grafemen) niet kunnen overschrijven. In de niet-klankzuivere periode wordt bij het dictee geleerd om eerst te denken, bijvoorbeeld bij welke categorie hoort dit woord, de regel die erbij hoort oproepen en dan pas het woord opschrijven. Als de leerlingen het woord plank moeten opschrijven, is het de bedoeling dat ze tegen zichzelf zeggen dat het een bankletterwoord is en dat de regel die erbij hoort luidt, dat er geen 'g' tussen mag. Dan pas gaat de leerling het woord opschrijven. Elk dictee wordt meteen groepsgewijs nabesproken waardoor veel herhaling ontstaat. De dictees van de week, zoals aangeduid in ZLKLS, bevatten alle aangeleerde categorieën en niet zoals bij veel methodes een beperkt aantal.

PROFESSIONEEL DENKKADER

Om zo effectief mogelijk instructie te kunnen geven, is het van belang dat

de leerkracht op de hoogte is van de basisoefeningen, ook wel kernonderdelen genoemd, van het lezen en spellen. De leerkracht kan met de oefeningen spelen, weet ze aan te bieden op het niveau van de betreffende leerling, kan dus differentiëren en weet hoe de opbouw van de oefeningen is. Een leesoefening (oefening van de verlengde klankwaarde) vindt plaats voor het lezen en een spellingoefening (hakoefeningen) voor het spellen. Bovendien is de leerkracht op de hoogte van de problemen die tijdens het leerproces kunnen optreden en weet de leerkracht hoe die problemen het beste te voorkomen zijn.

LEERKRACHT ALS MODEL

De leerkracht is het voorbeeld ofwel het model voor de leerlingen. Dit betekent dat er directe instructie wordt gegeven, omdat de leerkracht letterlijk voordeelt wat de bedoeling is. Daarna doen de leerlingen letterlijk na wat de leerkracht zegt en doet. Uiteindelijk voeren de leerlingen vergelijkbare opdrachten op dezelfde manier uit als voorgedaan. De instructie moet systematisch zijn door: laten zien, voordoen, verwoorden, nauwgezette begeleide oefening en gerichte feedback. Het doel van expliciete, heldere instructie is het voorkomen van fouten. Dit is erg belangrijk omdat eenmaal erin geslopen fouten moeilijk te corrigeren zijn.

EFFECTIEVE ORGANISATIE

Tijdens de instructie is het van belang dat alle leerlingen met hun gezicht naar de leerkracht zitten, zodat ze goed kunnen zien wat de leerkracht zegt en doet. Dit is vooral bij het gebruik van de klankgebaren belangrijk. Andersom is het voor de leerkracht ook belangrijk om te zien of de leerlingen hetgeen nagedaan moet worden correct uitvoeren. De leerkracht ziet op deze manier meteen wie het wel kan en wie nog niet. Ook voor het spellen, is het belangrijk dat de leerlingen de letters van hun medeleerlingen niet op de kop waarnemen. Bij de 's' en de 'z' en bij de 'b', 'd' en 'p' kunnen gemakkelijk omkeringen ontstaan. Dit kan eenvoudig voorkomen worden door alle tafeltjes in de richting van de leerkracht te zetten. Daarnaast is een vast stramien in de dagelijkse les belangrijk. Die wordt dan voorspelbaar en na enige tijd hoeft er nauwelijks organisatie-instructie meer gegeven te worden. Het voordeel is ook dat de leerkracht meer tijd heeft goed te observeren en ziet wat kinderen kunnen. De werkwijze is groepsgewijs, waardoor ook andere kinderen het kunnen horen en imiteren. Zwakkere kinderen worden zo meegetrokken naar een hoger niveau. Ten slotte blijkt een effectieve organisatie de rust in de klas te bevorderen.

MEER INFORMATIE

De resultaten van het onderzoek staan op www.annabosman.eu (doorlinken naar presentatie). De map 'Zo leer je kinderen lezen en spellen' kost € 25,00. Het volledige pakket inclusief video's/dvd kost € 102,00 en is te bestellen bij José Schraven.

Drs. José L. M. Schraven, Stichting TGM, T 0575-512476; zkl@planet.nl; www.zoleerjekinderenlezenenspellen.nl

Prof. dr. Anna M. T. Bosman, Radboud Universiteit Nijmegen, Sectie Orthopedagogiek van leren en ontwikkeling. T 024-3612129; a.bosman@pwo.ru.nl; www.annabosman.eu

DOEN